

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ ЧЛАНЦИ

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК

КАЗНЕНИ СИСТЕМ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ ПРЕМА
КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ ИЗ 2017. ГОДИНЕДраган Јовашевић¹*Правни факултет Универзитета у Нишу*Марина М. Симовић²*Универзитет Апеирон Бања Лука*

Сажетак: У Републици Српској је у јулу 2017. године донесен нови Кривични законик који у знатној мјери одступа од постојећих рјешења у другим кривичним законима Босне и Херцеговине, односно Федерације Босне и Херцеговине и Брчко дистрикта. Међу најзначајнијим новинама свакако се сматра нови систем кривичних санкција, а међу њима нови казнени систем, те правила за изрицање кривичних санкција. О појму, елементима, карактеристикама, сврси, врсти и изрицању кривичних санкција у Републици Српској, према новим законским рјешењима, говори се у овом раду.

Кључне ријечи: законик, кривично дјело, кривичне санкције, казне, суд, изрицање.

1. УВОД

Савремено кривично право познаје више врста кривичних санкција које су различите по садржини, природи и карактеру дејства. Овај систем санкција се изграђује на два принципа: а) што мањег задирања у основна права човјека (као учиниоца кривичног дјела) и б) што хуманијих санкција по садржини и карактеру, односно начину примјене³. Скуп свих кривичних санкција које предвиђа позитивно кривично законодавство се назива систем кривичних санкција. Какав ће бити систем кривичних санкција, тј. које и какве ће санкције постојати у једном друштву, зависи од: обима, динамике и структуре криминалитета, политике сузбијања криминалитета (криминалне политике), односа који владају у одређеном друштву, степена

1 Редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу. E-mail: jovas@prafak.ni.ac.rs

2 Доцент на Факултету правних наука Универзитета „Апеирон” у Бањој Луци и секретар Омудсмана за дјецу Републике Српске.

3 Наташа Мрвић Петровић, *Кривично право* (Београд: 1995), 132.

демократског развоја друштва, историјских схватања, правне традиције и сл. Пошто систем кривичних санкција⁴ произилази из обима, структуре и динамике криминалитета, односно друштвених потреба да се он сузбије, то је подложен честим промјенама, па се сматра најдинамичнијом области кривичног права⁵. Управо у систему кривичних санкција и начину њихове примјене, било је толико измјена да се може рећи да је историја кривичног права заправо историја кривичних санкција⁶. Тако, кривично право данас познаје више врста кривичних санкција: а) казне, б) мјере упозорења, в) мјере безбједности, г) васпитне мјере и д) парапеналне санкције (супститути казне). То је плуралистички систем кривичних санкција.

Кривични законик Републике Српске⁷ (КЗ) у члану 41 предвиђа слjedeће врсте кривичних санкција⁸: а) казне, б) алтернативне мјере, в) мјере безбједности и г) васпитне мјере. Међутим, постоје и неке мјере кривичноправног карактера које немају карактер санкција, али се примјењују према учиниоцу кривичног дјела управо због извршења таквог дјела. Таква је мјера одузимање имовинске користи прибављене извршеним кривичним дјелом коју суд изриче обавезно, под условима који су прописани законом. Казне су историјски посматрано дуго представљале једину врсту кривичних санкција, а и данас имају значајно мјесто јер су у посебном дијелу КЗ прописане за највећи број кривичних дјела.

У Републици Српској постоје четири врсте казни (члан 42 КЗ)⁹. То су: а) казна дуготрајног затвора, б) казна затвора (лишење слободе), в) новчана казна и г) забрана управљања моторним возилом. Алтернативне мјере (члан 61 КЗ) су: а) условна осуда, б) условна осуда са заштитним надзором и в) рад у јавном интересу.

Мјере безбједности су специфичне врсте кривичних санкција изразито специјално-превентивног карактера које се могу изрицати свим учиниоцима кривичних дјела: пунољетним и малољетним лицима, урачунљивим и неурачунљивим лицима, физичким и правним лицима. У Републици Српској су предвиђене слjedeће мјере безбједности (члан 72 КЗ)¹⁰: а) обавезно психијатријско лијечење и чување у здравственој установи, б)

4 Види Петар Новоселец, *Општи дио казненог права* (Загреб: 2004), 328-330.

5 Види Хорватић Жељко, *Казнено право, Општи дио* (Загреб: 2003), 148-152.

6 Види Велинка Грозданић, Марисабел Шкорић и Игор Мартиновић, *Казнено право, Општи дио* (Ријека: 2011), 205-208.

7 „Службени гласник Републике Српске“ бр. 64/17.

8 Види Борислав Петровић, Драган Јовашевић и Амила Ферхатовић, *Кривично право 2* (Сарајево: 2016), 73-77.

9 Види Драган Јовашевић, *Кривично право, Општи дио* (Београд: 2016), 132-138.

10 Види Драган Јовашевић, Љубинко Митровић и Вељко Икановић, *Кривично право Републике Српске, Општи дио* (Бања Лука: 2017), 217-223.

обавезно психијатријско лијечење на слободи, в) обавезно лијечење од зависности, г) забрана вршења позива, дјелатности или дужности, д) забрана присуствовања одређеним спортским приредбама, ђ) забрана приближавања и комуникације са одређеним лицем, е) обавезан психосоцијални третман, ж) удаљење из заједничког домаћинства и з) одузимање предмета.

Васпитне мјере се примјењују према малољетним учиниоцима кривичних дјела, а изузетно и према млађим пунољетним лицима. Њих познаје КЗ само по називу, док појам, врсте, карактеристике и сврху васпитних мјера, као и казну малољетничког затвора прописује Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске¹¹.

2. ПОЈАМ И СВРХА КАЗНИ

Основна и најзначајнија врста кривичне санкције, дуго једина санкција која је и данас прописана у посебном дијелу КЗ за највећи број кривичних дјела, јесте казна¹². Она даје печат цјелокупном кривичном праву, а често му даје и назив „казнено право“. Управо због своје природе, карактеристика, значаја и обима примјене она је заокупљала пажњу правне теорије, па се разликују: а) формална, б) материјална и в) мјешовита схватања појма казне¹³. Одређивањем формалног појма казне истичу се само правни елементи казне, а занемарује њена садржина¹⁴. Казна се одређује као правни феномен, правна појава уређена законом, а не као реална друштвена појава. У формалном смислу, казна је мјера одузимања или ограничавања права и слобода учиниоцу кривичног дјела коју изриче суд у законом прописаном поступку. У материјалном смислу казна се одређује као реална друштвена појава, односно као мјера за заштиту друштва од криминалитета која треба да оствари одређени циљ (сврху), али се занемарује да је та појава правно уобличена, те да као таква садржи и правне елементе. Пошто је казна законом прописана мјера друштвене реакције коју примјењују законом одређени државни органи против учиниоца кривичног дјела, она се мора дефинисати на бази јединства материјално-формалних обиљежја. То је најстарија и најважнија врста кривичне санкције која представља одузимање

11 „Службени гласник Републике Српске“ бр. 13/10 и 67/13. Види Миодраг Симовић, *et al.* *Малољетничко кривично право* (Источно Сарајево: 2015), 178-191.

12 Види Берислав Павишић, Велинка Грозданић и Петар Веић, *Коментар Казненог закона* (Загреб: 2007), 207-210.

13 Види Јовашевић, *Кривично право, Општи дио*, 202-212.

14 Види Љиљана Селиншек, *Казенско право, Сплошни дел ин основе посебнега дела* (Љубљана: 2007), 256-258.

или ограничење основних слобода и права учиниоцу кривичног дјела¹⁵. У својој суштини казна је принудно одузимање или ограничење слобода и права, али је истовремено и морална осуда, социјално-етички пријекор који друштво упућује учиниоцу због извршеног кривичног дјела¹⁶.

Према члану 43 КЗ, сврха кажњавања је у оквиру опште сврхе кривичних санкција одређена као: а) спречавање учиниоца да убудуће чини кривична дјела и његово преваспитање (специјална превенција), б) утицај на друге да не чине кривична дјела (општа превенција) и в) изражавање друштвене осуде за кривично дјело, развијање и јачање одговорности и свијести код грађана о опасности и штетности кривичних дјела и оправданости кажњавања, те о неопходности поштовања закона (општа превенција). Законодавац полази од схватања да је крајњи циљ казне заштита друштва од криминалитета, а да је њен непосредни циљ спречавање учиниоца да чини кривична дјела (специјална превенција), а затим и општа превенција.

3. ЕЛЕМЕНТИ КАЗНЕ

Казна је принудна мјера која представља зло које се наноси учиниоцу због извршења кривичног дјела. Принудни, ретрибутивни карактер казне произилази из следећих општих карактеристика казне¹⁷: а) темељ казне је учињено кривично дјело - *nulla poena sine crimen*, б) кажњава се учинилац који је кривично одговоран за кривично дјело - *nulla poena culpa*, те, в) казна мора бити сразмјерна тежини учињеног кривичног дјела, г) казна мора бити сразмјерна кривичној одговорности учиниоца, д) учинилац кривичног дјела има право да буде кажњен као припадник друштвене заједнице на основу његове дужности учествовања у успостављању кривичним дјелом нарушеног правног поретка, ђ) казна је негација поремећеног стања које је изазвано кривичним дјелом и е) казна је везана за учињено кривично дјело и примјењује се управо јер је такво дјело учињено, па има опомињуће и застрашујуће дјеловање, јер зло садржано у казни стиже сваког ко је зло учинио својим кривичним дјелом¹⁸.

Из наведеног општег појма казне произлазе њени основни (општи или апсолутни) елементи, јер без њих казна не може да постоји. То су:

15 Види Драган Јовашевић и Вељко Икановић, *Кривично право Републике Српске, Општи дио* (Бања Лука: 2012), 189-211.

16 Види Грозданић, Шкорић и Мартиновић, *Казнено право, Општи дио*, 205-209.

17 Види Петровић, Јовашевић и Ферхатовић, *Кривично право 2*, 77-82.

18 Хорватић, *Казнено право, Општи дио*, 156.

(1) Казну одређује легалитет, али и легитимитет њене примјене¹⁹. Али, примјена казне не значи потпуну арбитрерност органа који је изричу и примјењују. Легитимност управо захтијева да се примјена ових мјера сведе на оне случајеве и на ону мјеру која је нужна за остваривање опште сврхе примјене кривичних санкција. Ако се тај циљ може остварити примјеном неке друге кривичне санкције код које је принудни (репресивни) карактер заступљен у мањој мјери, тада кажњавање губи свој легитимитет и претвара се у одмазду према учиниоцу због извршеног кривичног дјела. Она се примјењује против и мимо воље учиниоца кривичног дјела као одговор друштва на његову противправну дјелатност. Састоји се у одузимању или ограничавању слобода и права учиниоцу кривичног дјела,

(2) Казна има одређену сврху која се жели постићи њеним прописивањем, изрицањем и извршењем²⁰. То је, прво, општа сврха, која је заједничка за све кривичне санкције. Она се огледа у сузбијању противправних дјела (кривичних дјела) којима се повређују или угрожавају вриједности заштићене кривичним законодавством (члан 41 став 3 КЗ). И, друго, казна има и посебну сврху (члан 43 КЗ), а то је: а) спречавање учиниоца да убудуће чини кривична дјела и његово преваспитање (специјална превенција), б) утицај на друге да не чине кривична дјела (општа превенција) и в) изражавање друштвене осуде за кривично дјело, развијање и јачање одговорности и свијести код грађана о опасности и штетности кривичних дјела и оправданости кажњавања, те о неопходности поштовања закона (општа превенција).

(3) Казна мора да буде предвиђена у закону прије него што је кривично дјело учињено. Ово је начело законитости које је садржано у члану 2 КЗ према коме се кривичне санкције прописују само законом, као и да нико не може бити кажњен за кривично дјело које прије него што је извршено није било законом прописано као кривично дјело, нити му се може изрећи казна која није била прописана тим законом. То значи да казну не може да пропише ниједан други орган сем законодавног, односно да казну изиче суд у границама законом прописаним, на начин и по поступку који су законом одређени,

(4) Казна се може изрећи само учиниоцу кривичног дјела који је кривично одговоран за учињено дјело. То значи да постоје двије претпоставке за примјену казне: а) учињено или покушано кривично дјело и б) постојање кривичне одговорности на страни учиниоца у вријеме извршења дјела. Дакле, казна се не може изрећи лицу које није учинило кривично

¹⁹ Љубиша Лазаревић, *Коментар Кривичног законика Републике Србије* (Београд: 2005), 159.

²⁰ Види Драган Јовашевић, *Лексикон кривичног права* (Београд: 2011), 589-591.

дјело или није доказано да га је учинило, као ни лицу које није кривично одговорно за учињено дјело и

(5) Казну изриче суд (суд опште надлежности) у законом прописаном кривичном поступку.

4. СИСТЕМ КАЗНИ

Систем казни је скуп свих казни садржаних у кривичном законодавству државе, начин њиховог прописивања и изрицања, као и њихов међусобни однос. У циљу што ефикасније борбе против криминалитета сва савремена кривична законодавства предвиђају више врста казни што је неопходно да би могла да се оствари индивидуализација у кажњавању, тј. да се сваком учиниоцу за конкретно кривично дјело одмјери казна којом се најбоље постиже сврха кажњавања. Према томе, постојање већег броја казни условљавају два фактора: а) потреба успјешне борбе против криминалитета и б) потреба прилагођавања казне учиниоцу кривичног дјела ради остварења његове ресоцијализације.

КЗ у члану 42 утврђује да се према учиниоцима кривичних дјела могу изрећи слjedeће врсте казни: а) казна дуготрајног затвора, б) казна затвора (лишење слободе), в) новчана казна и г) забрана управљања моторним возилом. Главне казне су казна дуготрајног затвора и казна затвора. Новчана казна се може изрећи и као главна, и као споредна казна. Забрана управљања моторним возилом се може изрећи само као споредна казна заједно са казном затвора, новчаном казном или условном осудом. Ако је за једно кривично дјело прописано више казни, само се једна казна може изрећи као главна казна. За кривична дјела која су учињена из користољубља новчана казна се може изрећи као споредна казна и када није прописана законом или када је прописано да ће се учинилац казнити казном затвора или новчаном казном, а суд као главну казну изрекне казну затвора.

Систем казни у Републици Српској има слjedeће карактеристике²¹: а) постојање малог броја казни, б) законитост у изрицању казни. Суд може изрећи само ону казну која је законом предвиђена за кривично дјело прије него што је дјело извршено, осим у случају изрицања новчане казне која се може изрећи и: а) када није прописана за кривично дјело ако је оно учињено из користољубља, б) када је законом прописано да се учинилац може казнити затвором или новчаном казном, а суд као главну казну изрекне казну затвора, в) не постоје казне против: живота, тјелесног интегритета

21 Види Хорватић, *Казнено право, Општи дио*, 163-169.

и грађанских права и г) за једно кривично дјело може се изрећи само једна главна и једна споредна казна.

4.1. Казна затвора

Казна лишења слободе (казна затвора) се састоји у одузимању слободе кретања учиниоцу кривичног дјела за у судској пресуди одређено вријеме и његовом смјештању у посебну заводску, пенитенсијарну установу²². У правној теорији има схватања према којима постоје четири форме одузимања слободе примјеном кривичноправне принуде²³. То су: а) казна затвора, б) казна дуготрајног затвора, в) казна кућног затвора и г) казна малољетничког затвора²⁴. Прве двије форме нису различите врсте казни затвора, већ се разликују само по дужини трајања. Прва форма има редовну примјену, а друга је изузетак. Трећа форма је само начин извршења краткотрајне казне затвора, док је четврта форма посебног карактера због лица према коме се може изрећи.

У свим савременим казним системима казна лишења слободе заузима централно мјесто²⁵. Највећи број кривичних дјела запријеђен је овом казном јер она пружа највише могућности да се оствари сврха кажњавања која се састоји у специјалној превенцији - спречавању учиниоца да убудуће чини кривична дјела и његово преваспитање са циљем поновног укључивања у нормалан друштвени живот. Казна лишења слободе је уведена у кривично право на приједлог Бекарије, и то прво у француском Кривичном законнику из 1791. године, одакле је продрла у друга законодавства. Затварање које је до тада примјењивано имало је карактер обезбјеђења присуства учиниоца кривичног дјела - да би се над њим извршила смртна или тјелесна казна. У поређењу са тјелесним казнама које су се састојале у мучењу и сакаћењу, што је остављало трајне посљедице инвалидитета, увођење казне лишења слободе, под утицајем учења класичне школе кривичног права - представља велики напредак.

Казна затвора је основна врста казне која је самостално или алтернативно са другим казнама прописана за сва кривична дјела у посебном дијелу КЗ. Она се може изрећи само као главна казна. То је казна против слободе. Она се може изрећи само када је законом прописана за одређено кривично дјело, и то у распону од три мјесеца до 20 година (члан 46 КЗ). Изриче се на пуне године и пуне мјесеце, а до шест мјесеци и на пуне дане. Казну затвора у трајању до шест мјесеци суд може изрећи само ако посебне

22 Милош Радовановић, *Кривично право, Општи дио* (Београд: 1975), 250.

23 Види Селиншек, *Казенско право, Сплошни дел ин основе посебнега дела*, 264-267.

24 Види Новоселец, *Општи дио казненог права*, 342-348.

25 Види Петровић, Јовашевић и Ферхатовић, *Кривично право* 2, 88-97.

околности учињеног кривичног дјела и учиниоца показују да се новчаном казном не може постићи сврха кажњавања или да се новчана казна не може извршити, осим у два случаја: а) ако се ради о казни суплеторног затвора као замјени за неплаћену новчану казну и б) ако се ради о казни затвора у случају опозивања условне осуде.

4.2. Кућни затвор

Изречена казна затвора у трајању до једне године може се изузетно извршити и у просторијама у којима осуђени станује (кућни затвор). Значи, кућни затвор (члан 46 став 5 КЗ) није самостална врста казне затвора, већ облик, форма извршења кратке казне затвора у трајању до једне године. Ова се казна изриче: а) изузетно, б) одређеном лицу - лицу које је старо или изнемогло, тешко болесно, инвалидно лице, трудна жена, самохрани родитељ малољетне дјете, в) ако се може очекивати да ће се на овај начин постићи сврха кажњавања и без институционалног затварања и г) ако се учинилац дјела сагласи са примјеном ове казне. Ова се казна не може одредити лицу које је осуђено за кривично дјело против брака и породице који живи са оштећеним у истом породичном домаћинству.

При одређивању овог начина извршења казне затвора осуђени не смије напуштати просторе у којима станује, осим у случајевима који су прописани законом. У случају да осуђени прекрши забрану напуштања простора становања, суд може да одреди да се остатак казне затвора издржи у заводској (пенитенсијарној) установи. Ако не постоје услови да се електронским или телекомуникационим средствима контролише извршење кућног затвора, суд може да одреди предузимање мјера контроле и надзора од стране полиције у мјесту становања осуђеног, уз обавезу да му се редовно доставља извјештај о извршењу контроле и надзора.

4.3. Казна дуготрајног затвора

У државама које су под утицајем аболиционистичких идеја укинуле смртну казну, поставило се питање којим средствима се друштво - држава може заштитити од најопаснијих облика противправног, друштвено опасног и штетног понашања појединаца и група у виду кривичних дјела, посебно у случајевима када се ради о професионалним делинквентима или делинквентима у поврату (мултирецидивистима). Као једна од мјера за замјену смртне казне прихваћена је казна затвора (лишење слободе кретања осуђеног лица за у пресуди одређено вријеме)²⁶. Ова се казна могла

²⁶ Јовашевић, *Кривично право, Општи дио*, 205-206.

изрицати у различитом временском трајању, зависно од система постојања једне или више казни затвора²⁷.

За најтежа кривична дјела и најопасније учиниоце тих дјела, сва савремена кривична законодавства предвиђају: а) дуговремену, дуготрајну казну затвора и б) казну доживотног затвора²⁸. На овај се начин може постићи ефикасна заштита друштва, односно друштвених вриједности од повређивања или угрожавања вршењем кривичних дјела од стране посебно опасних, професионалних делинквената. Но, паралелно са увођењем дуговременог или доживотног затвора (робија, заточење и сл.), у теорији се сврсисходност ове најтеже казне доводи у питање.

У кривичном праву Републике Српске казна дуготрајног затвора је посебна, самостална врста казне лишења слободе у трајању од 25 до 45 година (члан 45 КЗ). Она се може прописати само за најтежа кривична дјела и најтеже облике тешких кривичних дјела која су учињена са умишљајем. Значи да је за прописивање ове најтеже казне потребно испуњење два кумулативна услова: а) да се ради о најтежем кривичном дјелу или најтежем облику тешког кривичног дјела и б) да се ради о кривичном дјелу које је извршено са умишљајем (чиме је примјена ове капиталне казне искључена за нехатна кривична дјела). Примјена ове казне је искључена према: а) лицу које у вријеме извршења кривичног дјела није навршило 21 годину живота (млађе пунољетно лице) и б) трудној жени.

Ова се казна не може прописати као једина казна за одређено кривично дјело, већ се увијек алтернативно прописује са казном затвора. Казна дуготрајног затвора се увијек изриче на пуне године. У случају њеног изрицања, условни отпуст, амнестија и помиловање се могу дати под посебним условима - након издржане двије трећине изречене казне. Увођење ове казне је условила потреба да се попуни празнина настала укидањем смртне казне. Она има низ предности у односу на казну доживотног затвора јер је њено максимално трајање увијек потпуно извјесно за осуђено лице, а примјеном амнестије и помиловања се може и скратити.

27 Хорватић, *Казнено право, Општи дио*, 177-178.

28 Када је директном примјеном члана 1 Протокола 6 уз Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода искључена могућност изрицања смртне казне учиниоцу кривичног дјела за које је смртна казна алтернативно прописана уз казну затвора са општим максимумом од 15 година, суд је био овлашћен да учиниоцу таквог дјела изрекне казну затвора од 20 година. Зато, када је оптуженом за кривично дјело убиства изречена казна затвора од 20 година, таквом одлуком о казни није учињена повреда закона на штету оптуженог (пресуда Врховног суда Републике Српске, Кж. 146/2003 од 25. марта 2004. године).

4.4. Условни отпуст

Условни отпуст се састоји у отпуштању осуђеног лица са издржавања казне затвора прије него што ју је у потпуности издржало, под условом да до истека времена за које је изречена казна - не учини ново кривично дјело²⁹. Ако такво лице не изврши кривично дјело за вријеме док му казна тече, неће доћи до опозивања условног отпуста³⁰. У функционалном смислу³¹ условни отпуст је дио изречене казне затвора јер утиче на њену садржину будући да се институционални третман у заводској установи замјењује третманом на слободи. То је посебан облик издржавања „казне лишења слободе на слободи“³².

Условни отпуст представља криминалополитичку и пенолошку мјеру којом се врши допунска индивидуализација казне и остварује ресоцијализација осуђеног, уз његово лично и активно учешће, када се, с обзиром на постигнуте резултате специјално - превентивног садржаја, може скратити претходно одмјерено вријеме трајања лишења слободе. У теорији се могу наћи схватања према којима је условни отпуст основ за гашење казне или законска сметња за даље извршење казне. П. Новоселец сматра да ово није основ за гашење казне јер постоји могућност њеног извршења у случају опозива условног отпуста, па је чак тешко и тврдити да је условни отпуст сметња за даље извршење казне јер су неки облици извршења казне, као мјере помоћи и надзора, могући и за вријеме трајања условног отпуста.

Условни отпуст³³ се може дати сваком лицу које издржава: а) казну затвора, б) казну дуготрајног затвора, в) казну малољетничког затвора, г) васпитну мјеру упућивања у васпитну установу и д) васпитну мјеру упућивања у васпитно-поправни дом. Два су услова за давање условног отпуста код изречене казне затвора и казне дуготрајног затвора (члан 47 КЗ). То су: а) формални услов - да је осуђени издржао двије трећине изречене казне затвора или дуготрајног затвора, при чему се овај рок рачуна од дана када је започето извршење казне, али са ограничењем да се условни отпуст не може дати прије извршења најмање три мјесеца затвора и б) материјални услов - да је осуђени у току издржавања казне испољавао примјерно владање, залагање на раду и активно учествовање у процесу ресоцијализације, тако да се са основом може очекивати да ће се на слободи добро владати,

29 Види Новоселец, *Општи дио казненог права*, 355-360.

30 Хорватић, *Казнено право, Општи дио*, 181-182.

31 Павишић, Грозданић и Веић, *Коментар Казненог закона*, 221-222.

32 Види Ксенија Турковић, *et al. Коментар Казненог закона* (Загреб: 2013), 278-281.

33 Види Петровић, Јовашевић и Ферхатовић, *Кривично право* 2, 97-106.

а нарочито да до истека времена за које је изречена казна неће извршити ново кривично дјело³⁴.

Условни отпуст одобрава комисија за условни отпуст коју именује министар правде³⁵. Ова комисија, при оцјени да ли ће одобрити условни отпуст, цијени: а) личност осуђеног, б) његов ранији живот и осуђиваност, в) да ли је против њега у току други кривични поступак, г) његов однос према извршеном кривичном дјелу и жртви, д) његово понашање током издржавања казне затвора и степен ресоцијализације, ђ) успјешност примјене програма извршавања казне затвора и извршавања радних обавеза, узимајући у обзир његову радну способност, е) да ли је дошло до промјене његовог понашања након извршења кривичног дјела и ж) друге околности које показују да је према њему постигнута сврха кажњавања³⁶.

Условни отпуст код казне малољетничког затвора се даје у смислу члана 53 Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку, ако су испуњена два услова: а) да је малољетник издржао најмање трећину изречене казне малољетничког затвора, али најмање шест мјесеци и б) да је суд дошао до увјерења да се на основу постигнутог успјеха у извршењу изречене казне може оправдано очекивати да ће се такво лице на слободи добро понашати (владати) и да неће вршити кривична дјела. У овом случају се осуђеном лицу на условном отпусту може изрећи васпитна мјера појачаног надзора, уз могућност примјене једне или више посебних обавеза. На сличан начин се може дати и условни отпуст када је малољетном учиниоцу кривичног дјела изречена нека од заводских васпитних мјера (упућивање у васпитну установу и упућивање у васпитно-поправни дом). Два су услова за давање условног отпуста у овом случају (члан 43 Закона о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку): а) ако је малољетник провео у заводској установи најмање шест мјесеци и б) ако се на основу успјеха постигнутог у току васпитања може оправдано очекивати да малољетник убудуће неће вршити кривична дјела и да ће се у средини у којој буде живио добро понашати. За вријеме условног отпуста суд може да одлучи да се малољетнику изрекне мјера појачаног надзора уз могућност примјене једне или више посебних обавеза.

Ако условни отпуст не буде опозван, сматра се да је осуђени издржао у цијелости изречену казну. Но, ако условно отпуштени не оправда указано повјерење, долази до опозивања условног отпуста и његовог поновног враћања у заводску установу.

34 Види Милош Бабић и Иванка Марковић, *Кривично право, Општи дио* (Бања Лука: 2008), 218-221.

35 Поступак давања условног отпуста уређује Закон о извршењу кривичних санкција Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“ бр. 12/10 и 117/11).

36 Види Мијат Шуковић, *Условни отпуст* (Београд: 1971), 45-61.

Постоје двије врсте опозивања условног отпуста. То су: а) обавезно и б) факултативно опозивање условног отпуста (члан 48 КЗ). О опозивању условног отпуста одлучује суд. До обавезног опозивања условног отпуста долази ако су испуњени следећи услови: а) када условно отпуштени, за вријеме док се налази на условном отпусту, изврши једно или више кривичних дјела или када му се суди за кривично дјело које је учинио прије него што је условно отпуштен и б) да је за новоизвршено или новооткривено кривично дјело изречена казна затвора преко једне године (члан 48 став 1 КЗ). До факултативног опозивања условног отпуста долази ако су испуњени следећи услови: а) ако условно отпуштени, за вријеме трајања условног отпуста, учини једно или више кривичних дјела или му се суди за кривична дјела која је учинио прије него што је условно отпуштен и б) ако је за новоизвршено или новооткривено кривично дјело изречена казна затвора до једне године. При оцјени да ли ће опозвати условни отпуст, суд нарочито узима у обзир: а) сродност учињених кривичних дјела и њихов значај, б) побуде из којих су дјела учињена и в) друге околности које указују на оправданост опозивања условног отпуста (члан 48 став 2 КЗ).

Када опозове условни отпуст, суд изриче казну примјеном правила о одмјеравању казне за дјела у стицају, узимајући раније изречену казну као већ утврђену. Део казне који је осуђени издржао по ранијој осуди се урачунава у нову казну, а вријеме које је провео на условном отпусту се не урачунава. Ако условно отпуштени буде осуђен на казну затвора до једне године, а суд не опозове условни отпуст, тада се продужава условни отпуст за вријеме које је осуђени провео на издржавању казне затвора. Поред опозивања условног отпуста од стране суда, КЗ изузетно дозвољава могућност његовог опозивања одлуком комисије за условни отпуст под условима који су уређени прописима о извршењу кривичних санкција (члан 48 став 6 КЗ).

4.5. Новчана казна

Новчана казна³⁷ је једина имовинска казна којом се учиниоцу кривичног дјела утврђује обавеза да у одређеном року уплати пресудом одређени новчани износ у корист државе. У случају неиспуњења ове обавезе, новчана казна се замјењује казном затвора. Изрицањем новчане казне између учиниоца кривичног дјела и државе ствара се облигациони однос у коме се држава појављује као повјерилац, а учинилац дјела као дужник³⁸. То је

37 Драган Јовашевић, „Примјена новчане казне у кривичном праву Републике Србије“, у *Зборник Правног факултета у Нишу*, (55) (Ниш: Правни факултет у Нишу, 2010), 47-72.

38 Види Павишић, Грозданић и Веић, *Коментар Казненог закона*, 212-217.

једна од најстаријих врста казни настала у вријеме претварања приватне освете у композицију (откупнина, умир, крвнина). То је дакле, и казна прошлости и казна будућности, која се сматра најлакшом казном³⁹.

Новчана казна се може изрећи као главна и као споредна казна (члан 44 став 2 КЗ). Као главна казна, она се може изрећи када је у КЗ одређена алтернативно са казном затвора. За кривична дјела која су учињена из користољубља, новчана казна као споредна казна се може изрећи: а) када није прописана законом и б) када је законом прописано да ће се учинилац казнити затвором или новчаном казном, а суд као главну казну изрекне казну затвора (члан 44 став 5 КЗ). Новчана казна се изриче у два облика. То су: а) у одређеном износу и б) у дневним износима. Приликом одмјеравања новчане казне суд је дужан да узме у обзир све околности које су везане за кривично дјело и личност учиниоца кривичног дјела, али и околности везане за његово имовинско стање⁴⁰. Новчана казна се у Републици Српској изриче у одређеном износу, а ако је могуће утврдити приходе и расходе учиниоца кривичног дјела (дакле, супсидијарно) - изриче се новчана казна у дневним износима (члан 49 став 1 КЗ).

Новчана казна у одређеном износу (члан 49 став 2 КЗ) је основни, примарни облик новчане казне који суд изриче учиниоцу кривичног дјела у одређеном, фиксном износу који се креће од 300 до 200.000 КМ. Од овог општег максимума постоји један изузетак - када се ради о кривичном дјелу које је учињено из користољубља, тада се новчана казна може изрећи у износу до 2.000.000 КМ.

Новчана казна у дневним износима (члан 49 ст. 3-5 КЗ) је други, супсидијарни облик новчане казне која се изриче ако је могуће утврдити приходе и расходе учиниоца. Она се одмјерава у двије фазе: а) прво се утврђује број дневних износа и б) затим висина једног дневног износа у новцу. До износа новчане казне суд долази множењем утврђеног броја дневних износа са утврђеном вриједношћу једног дневног износа. Број дневних износа се креће од 10 до 360, односно до 1.500 дневних износа - ако се ради о кривичном дјелу које је извршено из користољубља. При томе, суд одређује број дневних износа имајући у виду олакшавајуће и отежавајуће околности извршеног кривичног дјела и личности његовог учиниоца, као и сврху кажњавања. У другој фази, суд висину једног дневног износа новчане казне одређује тако што узима у обзир висину дневног дохотка учиниоца кривичног дјела према износу његове тромјесечне нето плате и његова друга примања, као и нужне расходе.

39 Види Турковић, *et al.* Коментар Казненог закона, 60-64.

40 Види Хорватић, *Казнено право, Општи дио*, 168-172.

Приликом одређивања висине износа новчане казне суд узима у обзир податке који у тренутку изрицања казне нису старији од шест мјесеци (како би се изречена казна заштитила од економских и инфлаторних кретања). Ове податке који суду нису познати, доставља сâм учинилац кривичног дјела у року који одреди суд, а најкасније до завршетка главног претреса у кривичном поступку. Висина дневног износа новчане казне се креће од 30 до 1.000 КМ. Комбинацијом ове двије фазе се индивидуализира укупан износ новчане казне.

Код изрицања новчане казне суд је дужан у пресуди да одреди и рок њеног плаћања који не може да буде краћи од 15 дана ни дужи од три мјесеца (члан 50 став 1 КЗ). Рок се рачуна од дана правноснажности пресуде. У оправданим случајевима, суд може да дозволи исплату новчане казне у отплатама (ратама), али је тада дужан да одреди број рата, њихов износ и рок исплате који не може да буде дужи од једне године. Наплаћене новчане казне представљају приход буџета Републике Српске. Ако осуђено лице не плати новчану казну у одређеном року у цијелости или дјелимично, суд ће наредити њено принудно извршење у законом прописаном поступку. Ако се, пак, новчана казна не може наплатити ни принудним путем у року од једне године, суд доноси одлуку о замјени новчане казне казном затвора (суплаторни затвор) тако што ће 50 КМ, односно сваки започети дневни износ новчане казне замијенити једним даном казне затвора, с тим да казна затвора у том случају не може бити дужа од двије године⁴¹.

Уколико осуђено лице исплати само дио новчане казне, остатак се претвара у казну затвора, а ако осуђени исплати и остатак новчане казне, тада се извршење казне затвора обуставља. Ако осуђени нема стално пребивалиште или боравиште у Босни и Херцеговини новчана казна се наплаћује без одлагања. У случају да се не може обезбиједити наплата новчане казне на овај начин, суд је, без одлагања, замјењује казном затвора. Послије смрти осуђеног лица, новчана казна се не извршава.

41 Суплаторни затвор је, према схватању правне теорије, крајње непопуларно рјешење, крајње сумњиве правне природе с гледишта кривичне одговорности, али и сврхе казне. Изречена новчана казна је, с обзиром на степен кривичне одговорности и природу и тежину учињеног кривичног дјела, блажа казна по врсти и садржини од казне затвора у коју се трансформише у случају потпуног или дјелимичног неплаћања. Стога, многе државе траже другачија рјешења за неплаћање новчане казне: могућност оброчног плаћања новчане казне, привремену обуставу извршења новчане казне и сл. (Види Грозданић, Шкорић и Мартиновић, *Казнено право, Општи дио*, 214-216).

4.6. Забрана управљања моторним возилом

Ова врста казне у Републици Српској је прописана у члану 51 КЗ⁴². Може се изрећи само као споредна казна уз казну затвора, новчану казну или условну осуду. Она се састоји у забрани учиниоцу кривичног дјела да управља моторним возилом одређене врсте или категорије за одређено вријеме. Изриче се учиниоцу кривичног дјела угрожавања јавног саобраћаја, при чему се одређује и вријеме њеног трајања од шест мјесеци до пет година⁴³. Ако се ради о учиниоцу кривичног дјела гдје је услед угрожавања јавног саобраћаја наступила смрт једног или више лица, тада се ова казна може изрећи у трајању од једне до осам година рачунајући од дана правноснажности одлуке, с тим да се вријеме provedено у затвору не урачунава у њено трајање⁴⁴.

При изрицању условне осуде суд може одредити да ће се условна осуда опозвати ако осуђени прекрши забрану управљања моторним возилом⁴⁵. Ако је ова казна изречена лицу које има страну возачку дозволу, тада се забрана односи на управљање моторним возилом на територији Републике Српске⁴⁶. Ако је осуђени управљао моторним возилом за вријеме трајања изречене казне, суд ову казну замјењује казном затвора тако што ће за сваких шест мјесеци забране управљања моторним возилом одредити један мјесец затвора⁴⁷.

Ова казна може да има двојаку садржину. То су: а) одузимање возачке дозволе и б) забрана издавања возачке дозволе у периоду трајања забране управљања моторним возилом. Иако се ради о казни која се факултативно изриче по нахођењу суда, могуће је и њено обавезно изрицање у законом прописаним случајевима.

5. ОДМЈЕРАВАЊЕ КАЗНЕ

Различити су облици и видови противправног понашања појединаца и група којима се повређују или угрожавају заштићене друштвене вриједности. За учиниоце ових понашања закони свих држава предвиђају кри-

42 Види Новоселец, *Општи дио казненог права*, 429-432.

43 Види Павишић, Грозданић и Веић, *Коментар Казненог закона*, 59-261.

44 Хорватић, *Казнено право, Општи дио*, 241-242.

45 Види Петровић, Јовашевић и Ферхатовић, *Кривично право* 2, 114-118.

46 Види Селиншек, *Казенско право, Сплошни дел ин основе посебнега дела*, 316-318.

47 Мјера забране управљања моторним возилом изриче се возачу под законом прописаним условима без обзира на то да ли је возач у вријеме извршења кривичног дјела стекао право на управљање моторним возилом (рјешење Окружног суда у Бањој Луци, 011-0- Пж. 06-000 788 од 1. августа 2006. године).

вичне санкције које се темеље на начелу правичности - да сваки учинилац кривичног дјела буде кажњен за учињено дјело⁴⁸. Но, да би суд у складу са законом одређеним правилима учиниоцу кривичног дјела могао да изрекне једну или више казни или других кривичних санкција - потребно је да буду испуњени услови предвиђени одредбама КЗ⁴⁹. Ти услови се односе на систем правила о одмјеравању казне која треба да буде индивидуализирана конкретном учиниоцу конкретног кривичног дјела и саображена са сврхом кажњавања.

Одмјеравањем казне суд врши индивидуализацију казне на тај начин што учиниоцу кривичног дјела изриче казну која по врсти и висини пружа највеће изгледе за остварење сврхе кажњавања, односно за остварење заштите друштва и друштвених добара, с једне стране, и за остварење специјалне и генералне превенције, с друге стране. Правилним и законитим одмјеравањем казне се остварује и сврха (функција) кривичног законодавства. Претпоставка за то је проналажење праве мјере у међусобном односу и усклађивању два основна начела кривичног права: а) начела законитости - казна се мора одмјерити само у оквиру законом прописаних граница и б) начела праведности и сразмјерности (казна мора бити прилагођена конкретном кривичном дјелу и учиниоцу).

Одмјеравање казне је одређивање врсте и висине казне која се изриче учиниоцу за кривично дјело. У правној теорији, али и у иностраном кривичном законодавству (нпр. Хрватске) се умјесто појма „одмјеравање казне“ користи појам „избор врсте и мјере казне“. Тај избор казне може да буде двојаке врсте. То су: а) законски избор и б) судски избор казне. Сматра се да је примарни задатак суда да одмјери казну тако да њоме буду остварене све сврхе кажњавања, односно да се њоме: а) изравна кривична одговорност учиниоца, б) оствари ретрибуција и в) оствари специјална и генерална превенција. Код одмјеравања казне се узимају у обзир околности како би се учиниоцу одредила казна по врсти и висини која би одговарала тежини учињеног кривичног дјела и степену кривичне одговорности његовог учиниоца, те да се њом оствари сврха кажњавања.

У одређивању казне учиниоцу за одређено кривично дјело могу да учествују разни државни органи, па се тако разликују: а) законско, б) судско и в) административно (пенитенсијарно) одмјеравање казне. Но, у правној теорији се могу наћи и таква схватања која разликују само законско и судско одмјеравање казне, при чему се истиче да само судско одмјеравање казне

48 Види Павишић, Грозданић и Веић, *Коментар Казненог закона*, 222-224.

49 Види Драган Јовашевић, *Коментар Кривичног закона СР Југославије* (Београд: 2002), 246-257.

представља одмјеравање казне у правом смислу ријечи, док законодавац само врши оквирно одмјеравање казне *in abstracto*.

При редовном или уобичајеном одмјеравању казне учиниоцу кривичног дјела, суд у кривичном поступку утврђује све олакшавајуће и отежавајуће околности како би, у оквиру законом прописане казне, одредио врсту и мјеру казне којом се на најпотпунији начин може остварити сврха кажњавања⁵⁰. Дакле, олакшавајуће и отежавајуће околности су околности које се односе на кривично дјело или учиниоца, а које утичу да казна буде мања или већа у границама које су законом прописане за учињено дјело. То су околности које карактеришу конкретно кривично дјело и његовог учиниоца, а које имају утицај на избор врсте и мјере казне у конкретном случају⁵¹.

Околности које утичу да се учиниоцу изрекне блажа казна у оквиру посебног минимума и посебног максимума називају се олакшавајућим, док се околности које утичу да се изрекне строжија казна називају отежавајућим. Олакшавајућим и отежавајућим околностима врши се индивидуализација казне, њено саобраћавање и прилагођавање тежини кривичног дјела и степену кривичне одговорности његовог учиниоца. Примјеном ових околности могуће је да се учиниоцима истих дјела изрекну различите казне. Оне, дакле, имају такав значај да дају криминалополитичку карактеристику учиниоца кривичног дјела⁵².

КЗ олакшавајуће и отежавајуће околности одређује у оквиру општих правила о одмјеравању казне када у одредби члана 52 налаже суду да учиниоцу кривичног дјела одмјери казну:

(1) у границама које су законом прописане за извршено дјело,

(2) имајући у виду сврху кажњавања. Сврха кажњавања је идеја водиља за одмјеравање казне. Примарни је задатак суда да казну одмјери тако да њоме буде остварена сврха кажњавања. Казна се мора одмјерити тако да се њома изравна кривица и оствари ретрибуција, али, истовремено, и да се оствари генерална и специјална превенција⁵³ и

(3) узимајући у обзир све околности које утичу да казна буде мања или већа, а нарочито: а) степен кривичне одговорности, б) побуде из којих је дјело учињено, в) јачину угрожавања или повреде заштићеног добра,

50 Види Радовановић, *Кривично право, Општи дио*, 263-266.

51 Околност да је оптужени кривично дјело полно насиље над дјететом извршио искориштавањем односа стараоца жртве полног насиља, има карактер отежавајуће околности при одмјеравању казне, а породичност оптуженог који је отац двоје дјеце - нема значај олакшавајуће околности при одмјеравању казне за исто кривично дјело (пресуда Врховног суда Републике Српске, Кж. 3/2003 од 15. јула 2003. године).

52 Види Борислав Петровић и Драган Јовашевић, *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Општи дио* (Сарајево: 2005), 309-312.

53 Новоселец, *Општи дио казненог права*, 399.

г) околности под којима је дјело учињено, д) ранији живот учиниоца, ђ) личне прилике учиниоца, е) држање учиниоца послје учињеног кривичног дјела и ж) друге околности које су од значаја за одмјеравање казне. При одмјеравању новчане казне суд посебно узима у обзир имовинско стање учиниоца. Околност која је обиљежје кривичног дјела не може се узети у обзир и као отежавајућа, односно олакшавајућа (забрана двоструког вредновања), осим у сљедећим случајевима: а) ако прелази мјеру која је потребна за постојање кривичног дјела или одређеног облика кривичног дјела и б) ако постоје двије или више оваквих околности, а само је једна од њих довољна за постојање тежег, односно лакшег облика кривичног дјела (члан 52 став 2 КЗ).

Поред наведених околности, које зависно од своје природе и значаја у конкретном случају могу да имају карактер и олакшавајуће и отежавајуће околности, КЗ изузетно предвиђа још двије околности које могу да имају само карактер отежавајуће околности. То су: а) чињење кривичног дјела из мржње (члан 52 став 3 КЗ), осим ако мржња није квалификаторна околност⁵⁴ и б) чињење кривичног дјела у поврату. При томе ће суд посебно узети у обзир да ли је раније учињено кривично дјело исте врсте као и ново дјело, да ли су оба дјела учињена из истих побуда и колико је времена протекло од раније осуде, односно од издржане или опрштене казне.

То значи да суд при одмјеравању казне има у виду три критеријума: а) границе прописане казне, б) остварење сврхе кажњавања и в) олакшавајуће и отежавајуће околности. Све олакшавајуће и отежавајуће околности⁵⁵ се могу подијелити, зависно од тога да ли се односе на кривично дјело или његовог учиниоца, на објективне и субјективне. Као објективна околност сматра се јачина угрожавања или повреде заштићеног добра (дакле, обим и интензитет проузроковане посљедице кривичног дјела). Као субјективне околности сматрају се: степен кривичне одговорности, побуде из којих је дјело учињено, ранији живот, личне прилике и држање учиниоца послје учињеног кривичног дјела.

Околности под којима је дјело учињено могу да буду објективне и субјективне природе. Овакво одмјеравање казне, с обзиром на карактеристике учиниоца дјела (субјективна индивидуализација) и одмјеравање казне с обзиром на карактеристике кривичног дјела (објективна индивидуализација), прераста у јединствену субјективно-објективну индивидуализацију казне јер се само на тако јединственим основама,

⁵⁴ Мржња постоји, у смислу члана 123 тачка 21 КЗ, ако је кривично дјело извршено у потпуности или дјелимично због расне, националне или етничке припадности, језика, вјерског увјерења, боје коже, пола или сексуалног опредјељења, здравственог статуса или родног идентитета неког лица.

⁵⁵ Види Хорватић, *Казнено право, Општи дио*, 185-197.

полазећи од прописане казне у закону, може у потпуности изреченом казном остварити сврха кажњавања. У домаћем кривичном праву нису исцрпно наведене све отежавајуће и олакшавајуће околности, већ само неке на које КЗ посебно указује. Поред тога, ниједна околност није унапријед означена као отежавајућа или као олакшавајућа (осим мржње и поврата), већ свака, зависно од своје садржине и природе у конкретном случају, може да дјелује као отежавајућа или олакшавајућа код одмјеравања казне. И најзад, све околности се узимају у цјелини и у односу на конкретно кривично дјело и конкретног учиниоца тог дјела⁵⁶.

Степен кривичне одговорности учиниоца зависи од степена испољавања њена два елемента: а) свијести и б) воље као саставних дијелова, како урачунљивости, тако и умишљаја, односно нехата. То значи да суд цијени да ли је лице било потпуно или смањено урачунљиво и у ком степену, односно ако је лице било потпуно урачунљиво, да ли је дјело учинило са директним или евентуалним умишљајем или из нехата и са којим обликом нехата. Код оцјене степена кривичне одговорности суд узима у обзир и чињеницу да ли је на страни учиниоца у вријеме предузимања радње извршења постојала намјера или циљ којим се он руководио, посебно у случајевима када ове околности нису обухваћене описом бића одређеног кривичног дјела.

Побуде (мотиви) су унутрашњи разлози, покретачи којима се учинилац руководио при извршењу кривичног дјела. То је околност која подлијеже етичком вредновању. У теорији се јављају и таква схватања према којима побуде не представљају посебне околности, већ их треба процјењивати у вези са степеном кривичне одговорности, полазећи од чињенице да је степен кривичне одговорности већи ако је мотив учиниоца негативнији и обрнуто⁵⁷. Но, законодавац је побуде издвојио као посебну околност која се може узети у обзир код одмјеравања казне само уколико нису саставни дио, елеменат бића кривичног дјела. За побуду се може употријебити и ријеч мотив (разлог због кога је одређено кривично дјело учињено). Мотивација је унутрашњи подстрек на дјеловање човјека, услов сваког његовог поступања.

Према мотивима, учиниоци кривичних дјела се могу подијелити на: а) ситуационе, пригодне делинквенте, б) делинквенте код којих претежно мотивацијско значење има непотпуно разумијевање личности и в) делинквенте код којих се побуде претежно стварају због утицаја који долазе из околине. У литератури се чак иде и даље, па се мотиви разликују од подстрека⁵⁸. Побуде могу бити по својој природи: а) позитивне - хумане када

56 Види Петровић и Јовашевић, *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Општи дио*, 311-314.

57 Бачић, *Кривично право, Општи дио*, 436.

58 Хорватић, *Казнено право, Општи дио*, 186.

дјелују као олакшавајуће околности (алтруизам, патриотизам, сажаљење, љубав, осјећање дужности или части) и б) негативне - ниске када се цијене као отежавајуће околности (мржња, завист, пакост, грамзивост, љубомора, похлепа). У случају да се побуда, односно мотив појављује као квалификаторна околност, она не може истовремено бити узета и као отежавајућа околност. Међу побудама се по значају, природи и карактеру издваја мржња која увијек има карактер отежавајуће околности⁵⁹.

Јачина угрожавања или повреде заштићеног добра зависи од обима и интензитета посљедице проузроковане радњом учиниоца дјела. Тежина посљедице одређује тежину кривичног дјела. С обзиром на то да ли је посљедица испољена у виду повреде, процјењује се да ли је она наступила у виду уништења, оштећења (и у којој мјери) или чињења неупотребљивим одређеног добра (и за које вријеме) или је, пак, посљедица испољена у виду стварног угрожавања добра или у могућности наступања угрожавања добра, зависиће и тежина изречене казне.

Околности под којима је кривично дјело учињено могу бити различите по природи и карактеру дејства. То могу бити околности: а) објективне природе - мјесто, вријеме, средство, начин и природни услови под којима је дјело учињено (нпр. слаба видљивост, вријеме поплаве, пожара, ратног или ванредног стања) и б) субјективне природе - које се односе на учиниоца дјела или жртву (нпр. психичка стања, интерперсонални односи, дејство заблуде). Овдје се посебно узима у обзир поступак оштећеног (жртве), односно да ли је и у којој мјери сâм допринио извршењу кривичног дјела којим је повријеђено или угрожено неко његово правно добро.

Ранији живот указује на психолошку личност учиниоца кривичног дјела и његову животну оријентацију. Кроз ову се околност испољава однос учиниоца према друштвеним и моралним нормама, односно вриједностима. У ранији живот учиниоца спадају све околности, односно сви догађаји који су се одиграли у његовом животу прије него што је извршио кривично дјело. Ако је учинилац имао примјеран живот и беспријекорну прошлост, тј. ако није кажњаван, ако је добар радник, добар отац породице, ако је лично поштен и цијењен у средини у којој живи и ради, те околности указују да се не ради о личности која је морално искварена и социјално девијантна и да се примјеном блаже казне може постићи сврха кажњавања. И обрнуто, ако је учинилац дјела повратник или ако се одао делинквентном начину живота, ове околности указују да је за остварење сврхе кажњавања потребно изрећи тежу казну. Од ових околности поврат има дејство отежавајуће

⁵⁹ Види Грозданић, Шкорић и Мартиновић, *Казнено право, Општи дио*, 225-229.

околности, док све остале околности могу дјеловати као отежавајуће или као олакшавајуће околности - зависно од конкретног случаја.

Личне прилике учиниоца представљају околности које су везане за услове у којима живи и ради учинилац кривичног дјела: здравствено стање учиниоца и чланова његове уже породице, њихово старосно доба, стамбена ситуација, имовинско стање, запосленост, породичне прилике, а нарочито број чланова породице, посебно дјеце, њихов узраст и здравствено стање, односи у породици, инвалидност учиниоца или чланова његове породице и друге околности из личног и породичног живота.

Држање учиниоца послје учиненог кривичног дјела даје слику о психолошкој личности учиниоца и његовим карактерним особинама. Из ове околности произилази став учиниоца према извршеном дјелу, али и његов однос према друштву у цјелини и његовим вриједностима, а што може бити од значаја за његово будуће владање. Овдје се разликују двије врсте околности. То су: а) околности које се односе на отклањање или ублажавање посљедица које су проузроковане кривичним дјелом (извињење оштећеном, пружање помоћи оштећеном, накнада причињене штете, стварно кајање) и б) околности које се односе на понашање учиниоца у току кривичног поступка (порицање кривице, кајање, мијењање исказа, лагање, утицај на свједоке, оптуживање невиних лица).

Одбијање признања и предузимање дјелатности у циљу прикривања доказа о извршењу кривичног дјела и његовој кривичној одговорности - не могу се узети као отежавајуће околности, будући да то представља законом обухваћени корпус права одбране оптуженог. Стварно кајање, напротив, спада у олакшавајуће околности⁶⁰.

Имовинско стање учиниоца кривичног дјела је околност која је од утицаја код одмјеравања новчане казне. Суд је дужан да узме у обзир висину дохотка и других примања, као и нужне расходе учиниоца кривичног дјела.

Поред таксативно наведених типичних околности које могу да имају карактер олакшавајућих или отежавајућих околности код одмјеравања казне, законодавац је обавезао суд да узме у обзир и друге околности које су од значаја за одмјеравање казне, не наводећи у чему се оне састоје. Код извршења појединих дјела могу се јавити субјективне околности које имају специфичан карактер и не спадају у наведене категорије (старост, климак-

60 Новоселец разликује три врсте околности које су везане за понашање учиниоца послје извршеног кривичног дјела: а) понашање непосредно послје извршења кривичног дјела, гдје је оно везано за саму радњу извршења и указује на степен кривичне одговорности учиниоца, б) понашање послје протеча дужег времена што не утиче на кривичну одговорност (која се утврђује у вријеме извршења дјела), али има улогу у процјенивању о специјално-превентивном дејству изречене казне и в) понашање у кривичном поступку, гдје посебан значај има признање учиниоца, накнада штете и однос према оштећеном (Новоселец, *Општи дио казненог права*, 403-404).

теријум, сенилност, посебна стручност, степен образовања, осјећајност, безосјећајност, грубост). Утицај ових околности може бити значајан код извршења кривичног дјела, а тиме и за одмјеравање казне⁶¹.

Све ове околности суд узима у разматрање и цијени њихов утицај на казну коју треба да одмјери и изрекне. Код сваког извршеног кривичног дјела појављује се више околности од којих су неке олакшавајуће, а друге отежавајуће. Поступак суда код оцјене дејства ових околности може да буде: а) аналитички и б) синтетички. Код аналитичког метода суд анализира сваку околност тако што, прво, одређује њен карактер, тј. да ли дјелује олакшавајуће или отежавајуће (да ли иде у корист или на штету учиниоца дјела), а потом одређује интензитет њеног дејства на повећање или снижење прописане казне. По синтетичком методу, пошто изврши класификацију околности, суд оцјењује свеукупан утицај олакшавајућих и отежавајућих околности на висину казне.

Суд у конкретном случају може да примијени један од наведених метода одмјеравања казне, али може и да комбинује њихову примјену према свом нахођењу. Битно је да узме у обзир све околности конкретног случаја које су битне за одмјеравање казне и да правилно оцијени њихово дејство на висину казне. Оцјена суда је слободна, али она мора да буде реална, тј. да одговара укупном дејству свих околности. У образложењу пресуде суд наводи које је околности узео као олакшавајуће, а које као отежавајуће и зашто.

6. ЗАКЉУЧАК

КЗ из јула 2017. године предвиђа разуђен систем мјера друштвене реакције према учиниоцима кривичних дјела. Тај систем кривичних санкција обухвата, на првом мјесту, казне (као најзначајније санкције које су у посебном дијелу Законика прописане за сва кривична дјела, иако нису најбројније, нити су најчешће изрицане), затим алтернативне мјере (раније мјере упозорења или адмонитивне санкције), мјере безбједности (чији је број знатно повећан у односу на друга кривична законодавства у Босни и Херцеговини) и санкције за малољетнике (које истина не прописује КЗ, већ посебан Закон о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку).

Казне са својом специјалном и генералном превенцијом, гдје се на првом мјесту истиче казна затвора, и даље представљају најзначајнију врсту кривичне санкције. Ова се казна јавља данас у четири облика. Поред казне

⁶¹ Мрвић Петровић, *Кривично право*, 153-154.

затвора, у посебном дијелу КЗ су најчешће алтернативно или кумулативно прописане новчане казне, без назначења посебног минимума и максимума. И на крају, као посебну врсту казне која се изриче учиниоцима специфичних кривичних дјела - кривичних дјела против безбједности јавног саобраћаја - КЗ предвиђа забрану управљања моторним возилом одређене врсте или категорије за одређено вријеме (иако је ова санкција у бројним другим законодавствима прописана као мјера безбједности чији је циљ да се отклоне стања и услови који су довели и могу опет да доведу до извршења истог кривичног дјела).

7. ЛИТЕРАТУРА

- Бабић, Милош и Иванка Марковић. *Кривично право, Општи дио*. Бања Лука: 2008.
- Бачић, Фрањо. *Кривично право, Општи дио*. Загреб: 1978.
- Грозданић, Велинка, Marissabell Шкорић, Игор Мартиновић. *Казнено право, Општи дио*. Ријека: 2011.
- Јовашевић, Драган. *Коментар Кривичног закона СР Југославије*. Београд: 2002.
- Јовашевић, Драган. „Примјена новчане казне у кривичном праву Републике Србије“, у *Зборник Правног факултета у Нишу*, (55). Ниш: Правни факултет у Нишу, 2010.
- Јовашевић, Драган. *Лексикон кривичног права*. Београд: 2011.
- Јовашевић, Драган. *Кривично право, Општи дио*. Београд: 2016.
- Јовашевић, Драган, Љубинко Митровић, Вељко Икановић. *Кривично право Републике Српске, Општи дио*. Бања Лука: 2017.
- Јовашевић, Драган, Вељко Икановић. *Кривично право Републике Српске, Општи дио*. Бања Лука: 2012.
- Лазаревић, Љубиша. *Коментар Кривичног законика Републике Србије*. Београд: 2005.
- Мрвић Петровић, Наташа. *Кривично право*. Београд: 1995.
- Новоселец, Петар. *Општи дио казног права*. Загреб: 2004.
- Павишић, Берислав, Велинка Грозданић, Петар Веић. *Коментар Казненог закона*. Загреб: 2007.
- Петровић, Борислав, Драган Јовашевић. *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Општи дио*. Сарајево: 2005.
- Петровић, Берислав, Драган Јовашевић, Амила Ферхатовић. *Кривично право 2*. Сарајево: 2016.
- Радвановић, Милош. *Кривично право, Општи део*. Београд: 1975.
- Селиншек, Лиљана. *Казенско право, Сплошни дел ин основе посебнега дела*. Љубљана: 2007.

- Симовић, Миодраг *et al.* *Малољетничко кривично право*. Источно Сарајево: 2015
- Турковић, Ксенија *et al.* *Коментар Казненог закона*. Загреб: 2013.
- Хорватић, Жељко. *Казнено право, Општи дио*. Загреб: 2003.
- Шуковић, Мијат. *Условни отпуст*. Београд: 1971.

PENAL SYSTEM IN REPUBLIKA SRPSKA ACCORDING TO 2017 CRIMINAL CODE

Dragan Jovašević, LL.D⁶²

Faculty of Law of Niš University

Marina M. Simović, LL.D⁶³

Faculty of Law of „Apeiron“ University in Banja Luka

Abstract: *In July 2017, a new Criminal Code was passed in Republika Srpska which, to a significant extent, varies from existing solutions in other criminal laws of Bosnia and Herzegovina, i.e. Federation of Bosnia and Herzegovina and Brčko District. One of the most significant novelties is a new system of criminal sanctions and, amongst them, a new penal system, as well as rules for imposing criminal sanctions. This Paper is about the concept, elements, characteristics, purpose, type and imposing of criminal sanctions in Republika Srpska in accordance with new legal solutions.*

Key words: *code, criminal act, criminal sanctions, sentences, court, imposing.*

62 Full Professor, Faculty of Law of Niš University E-mail: jovas@prafak.ni.ac.rs

63 Secretary of the Ombudsman for Children of the Republika Srpska and Assistant professor at the Faculty of Law of „Apeiron“ University in Banja Luka

